

Dariusz Jan Kuberski

Akademia Kujawsko-Pomorska
prokurator Prokuratury Krajowej
ORCID 0000-0003-3771-0551
d.kuberski@akp.bydgoszcz.pl

Ochrona prawa do wizerunku uczestników postępowania karnego w ujęciu konstytucyjnym

Słowa kluczowe: ochrona wizerunku osoby, dobra osobiste, osoba publiczna, prawo do prywatności, prawo do informacji, podejrzany, prawo do obrony

Streszczenie. W artykule poruszono problem zakresu ochrony wizerunku uczestników postępowania karnego w ujęciu konstytucyjnym. Autor wskazuje na różny sposób rozumienia pojęcia wizerunku w piśmiennictwie i orzecznictwie sądowym, zwraca też uwagę na istotną różnicę pomiędzy intensywnością ochrony wizerunku podejrzanego i świadka. W artykule poruszono zagadnienie kolizji dwóch praw: prawa do prywatności oraz prawa do informacji, wskazano też, że przyznanie priorytetu dobrom osobistym, w tym prawu do wizerunku, prowadzi do ograniczenia przepływu informacji. Zwrócono uwagę, że decyzja prokuratora lub sądu o ujawnieniu wizerunku podejrzanego stanowi formę rozstrzygnięcia kolizji interesów: indywidualnego podejrzanego i grupowego (społeczeństwa uprawnionego do pozyskiwania informacji). W publikacji dokonano analizy przepisów Prawa prasowego, które ograniczają wolności prasy w odniesieniu do ujawnienia wizerunku podejrzanego. Zwrócono uwagę, że ujawnienie w prasie danych pozwalających zidentyfikować osobę, przeciwko której toczy się postępowanie przygotowawcze, ingeruje bezpośrednio w sferę jej życia prywatnego, często także rodzinnego, może również prowadzić do naruszenia czci i dobrego imienia. Wskazano na przesłanki ujawnienia wizerunku podejrzanego, takie jak: potrzeba zapobieżenia dalszej przestępczej działalności podejrzanego, ustalenie przez organy ścigania nowych faktów i dowodów, realizacja funkcji wychowawczej postępowania karnego, ostrzeżenie i uspokojenie opinii publicznej. W artykule wskazano na słabszy zakres ochrony prawnej wizerunku osoby powszechnie znanej, wynikający z art. 14 ust. 6 Prawa prasowego, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych. Zwrócono uwagę, że dziennikarz ma prawo przedstawiać nieprawidłowości w funkcjonowaniu życia społecznego, których dopuścili się urzędnicy państwowi, samorządowi. Autor opowiada się za utrzymaniem obowiązujących ograniczeń prawa do informacji zawartych w art. 13 ust. 2 i 3 Prawa prasowego z uwagi na konieczność poszanowania prawa do prywatności. Zaprezentowano pogląd, że brak wskazanych ograniczeń czyniłby iluzoryczną fundamentalną zasadę procesu karnego – domniemania niewinności. Autor podkreśla, że każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki jego wina nie zostanie mu udowodniona zgodnie z prawem podczas publicznego procesu.

Constitutional Aspects of the Protection of the Right to One's Image in Disciplinary Proceedings

Keywords: image protection, personal rights, public figure, right to privacy, right to information, suspect, right to defense

Summary. The article discusses the scope of protection of the image of participants in criminal proceedings from a constitutional perspective. The author points out the different understandings of the concept of image in legal writing and judicial decisions and notes the significant difference in the intensity of image protection between a suspect and a witness. The article discusses the conflict between two rights: the right to privacy and the right to information. It highlights that prioritizing personal rights, including the right to image, limits the flow of information. It is noted that a prosecutor's or court's decision to disclose a suspect's image represents a resolution of the conflict between individual and societal interests. The publication analyzes the Press Law provisions limiting press freedom with regard to disclosing the image of a suspect. It underlines that publishing in the press any data enabling identification of a person against whom preparatory proceedings are pending directly interferes with their private life, often also family life, and may violate their honor and reputation. The article identifies conditions under which a suspect's image may be disclosed, such as the need to prevent further criminal activity, help law enforcement establish new facts and evidence, fulfill the educational function of criminal proceedings, and warn and reassure the public. It also indicates that persons widely known to the public enjoy weaker legal protection of their image under Article 14(6) of the Press Law, when the image is related to the performance of public functions. The journalist's right to report irregularities committed by public or local government officials is emphasized. The author advocates maintaining the current restrictions on the right to information provided in Article 13(2) and (3) of the Press Law, stressing the need to respect the right to privacy. The article presents the view that without these limitations, the fundamental principle of criminal proceedings—the presumption of innocence—would be illusory. The author emphasizes that every person accused of committing a crime has the right to be considered innocent until proven guilty in a public trial with all necessary guarantees for their defense.

Ustalenie zakresu ochrony wizerunku uczestników postępowania karnego tylko pozornie nie nastręcza trudności. Jednocześnie zagadnienie to stanowi przedmiot narastających sporów interpretacyjnych, w szczególności w odniesieniu do eksponowanego w dyskursie prawniczym problemu, czy ochrona wizerunku w obowiązującym systemie prawnym nie jest nadmierna, w szczególności z uwagi na uzasadnione względami społecznymi prawo każdego obywatela do informacji. Rozstrzygnięcie tych sprzecznych racji wymaga odniesień do postanowień Konstytucji, a ostateczna ocena jest zdeterminowana argumentami o silnej podbudowie aksjologicznej. Ponieważ problem ten nie został dotychczas w sposób jednoznaczny rozstrzygnięty w orzecznictwie konstytucyjnym, poświęcono mu w niniejszym opracowaniu szczególną uwagę.

Omówienie tak ujętego tematu wymaga przede wszystkim ustalenia, czym jest wizerunek człowieka. Pod pojęciem tym należy rozumieć podobiznę osoby by utrwaloną w postaci: obrazu, rysunku, fotografii bądź sposób percepcji danej osoby (np. polityka przez jego elektorat) lub rzeczy¹. Wizerunek oznacza obraz fizyczny człowieka, jako przedstawienie jego postaci, a zwłaszcza twarzy, w rozumieniu przenośnym może odnosić się także do takich cech człowieka, których ujawnienie umożliwia jego identyfikację. Wizerunek to „dostrzegalne, fizyczne

¹ Źródło: sjp.pwn.pl [dostęp: 30.04.2025].

cechy człowieka, tworzące jego wygląd i pozwalające na identyfikację osoby wśród ludzi jako obraz fizyczny, portret, rozpoznawalną podobiznę². W innym ujęciu definicyjnym wizerunek oznacza „wytwór niematerialny, który za pomocą środków plastycznych przedstawia rozpoznawalną podobiznę danej osoby (lub danych osób). Obok klasycznych portretów malarskich są to także fotografie i karykatury”³. W zbliżony sposób „wizerunek” pojmowany jest jako „skonkretyzowane ustalenie obrazu fizycznego człowieka, zdadne do zwielokrotnienia i rozpowszechnienia”⁴.

W orzecznictwie zwrócono uwagę, że „[...] wizerunek poza dostrzegalnymi dla otoczenia cechami fizycznymi, tworzącymi wygląd danej jednostki i pozwalającymi – jak się określa – na jej identyfikację wśród innych ludzi, może obejmować dodatkowe utrwalone elementy związane z wykonywanym zawodem, jak charakteryzacja, ubiór, sposób poruszania się i kontaktowania z otoczeniem”⁵.

Zgodnie z art. 23 Kodeksu cywilnego (dalej: k.c.) wizerunek pozostaje pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. W wypadku zagrożenia prawa do wizerunku, uprawniony na podstawie art. 24 k.c. może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Uprawniony może również żądać zadośćuczynienia pieniężnego albo zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jeżeli skutek naruszenia prawa do wizerunku została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

Niezależną ochronę prawa do wizerunku przewiduje przepis art. 13 ust. 2 Prawa prasowego⁶, zgodnie z którym nie wolno publikować w prasie wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, jak również wizerunku i innych danych osobowych świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych, chyba że osoby te wyrażą na to zgodę. Właściwy prokurator lub sąd może jednak zezwolić, ze względu na ważny interes społeczny, na ujawnienie wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe (art. 13 ust. 3 Prawa prasowego).

² Taką definicję wizerunku zawarł SN w wyroku z 15.10.2009 r., sygn. I CSK 72/09.

³ J. Barta, R. Markiewicz, *Wokół praw do wizerunku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wnalezczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2002, z. 80, s. 11–31; cyt. za: A. Matlak, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, R. 13, z. 2, s. 319.

⁴ T. Grzeszak, *Reklama a ochrona dóbr osobistych (naruszenie praw osobistych wykorzystanych w reklamie żyjących osób fizycznych)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2000, z. 2, s. 10.

⁵ Wyrok SN z 20.05.2004 r., sygn. II CK 330/03.

⁶ Dz.U. z 2018 r. poz. 1914.

Zachodzi więc istotna różnica między intensywnością ochrony wizerunku podejrzanego z jednej strony a świadka, pokrzywdzonego i poszkodowanego z drugiej strony. W odniesieniu do podejrzanego jest ona słabsza, prawo do ochrony wizerunku może doznać wyłączenia na podstawie decyzji organu procesowego z uwagi na ważny interes społeczny. Taką ochronę określa się jako względną⁷. Natomiast wszystkie wskazane kategorie podmiotów, będąc dysponentami dóbr osobistych, mogą wyrazić zgodę na ujawnienie swojego wizerunku. Osoba, która udzieliła zgody, powinna wiedzieć, w jakiej formie jej wizerunek będzie przedstawiony, gdzie będzie opublikowany i w jakim czasie, a także jaki komentarz będzie temu towarzyszył⁸.

Ciężar wykazania uzyskania zezwolenia od uprawnionego obciąża tego, kto z wizerunku danej osoby korzysta. Zgody nie należy domniemywać. Może ona być w każdym czasie odwołana. Posiadanie zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku (a nie tylko na wykonanie zdjęcia) wyłącza bezprawność działania osoby rozpowszechniającej ten wizerunek. Należy mieć na uwadze, że udzielenie zgody ma charakter jednorazowy. Okoliczność, że rozpowszechnienie wizerunku nastąpiło za zgodą portretowanego, nie zwalnia osób trzecich, które zamierzają dalej rozpowszechniać taki wizerunek, od uzyskania ponownej zgody ze strony uprawnionego⁹.

W piśmiennictwie zwrócono uwagę, że aby móc stwierdzić naruszenie prawa do wizerunku, spełnione muszą zostać trzy warunki:

- osoba musi być rozpoznawalna na podstawie charakterystycznych cech; zgodnie z szerokim podejściem do definiowania tego dobra, składają się na nie nie tylko wygląd twarzy czy sylwetka człowieka; mogą to być też inne charakterystyczne, indywidualizujące elementy;
- elementy te pozwalają na identyfikację osoby, a nie skojarzenie z nią;
- osoba portretowana jest rozpoznawana nie tylko przez krąg najbliższych osób¹⁰.

Niewątpliwie regulacja zawarta w art. 13 ust. 2 i 3 Prawa prasowego ogranicza wolność prasy. Celem tego ograniczenia jest potrzeba poszanowania interesów indywidualnych podejrzanego – prawa do ochrony intymności i prywatności, także ochrony prawa do wizerunku. Ujawnienie w prasie danych pozwalających zidentyfikować osobę, przeciwko której toczy się postępowanie przygotowawcze, ingeruje bezpośrednio w sferę jej życia prywatnego, często także rodzinnego, może również prowadzić do naruszenia czci i dobrego imienia¹¹.

⁷ Por. SN w uzasadnieniu wyroku z 18.03.2008 r., sygn. IV CSK 474/07, OSNC Nr 6/2009, poz. 87.

⁸ Wyrok SA w Warszawie z 12.02.1998 r., sygn. I ACa 1044/97.

⁹ Wyrok SA w Warszawie z 29.09.2006 r., sygn. I ACa 385/2006.

¹⁰ J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku osób powszechnie znanych w dobie komercjalizacji dóbr osobistych*, Warszawa 2014, s. 79-80.

¹¹ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 1095/99, OSNC Nr 3/2003, poz. 42.

Publikacja wizerunku podejrzanego stanowi formę stygmatyzacji, zarówno samych podejrzanych, jak i ich rodzin. Negatywne skutki ujawnienia wizerunku w środowisku społecznym bywają dotkliwe i długotrwałe, a niekiedy wręcz nieodwracalne. Konsekwencji tych nierzadko nie jest w stanie wyeliminować nawet późniejsze wydanie wyroku uniewinniającego, który zapada z reguły po znacznym upływie czasu od chwili przedstawienia podejrzanemu zarzutu. Z tych też powodów Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 13 ust. 3 Prawa prasowego w zakresie, w jakim nie przewidywał zażalenia do sądu na wydane przez prokuratora zezwolenie na ujawnienie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze, jest niezgodny z art. 77 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji¹².

Decyzja sądu lub prokuratora o ujawnieniu wizerunku podejrzanego wymaga – jak wskazano wcześniej – występowania ważnego interesu społecznego, a więc interesu o określonym stopniu doniosłości. Kodeks postępowania karnego nie definiuje pojęcia interesu społecznego. Jest to klauzula generalna. Za uprawnione uznać należy założenie, że „interes społeczny” występuje wtedy, gdy ujawnienie wizerunku podejrzanego jest podyktowane względami istotnymi dla ogółu społeczeństwa, a nie jedynie poszczególnych osób. Należy podzielić pogląd, że termin „interes społeczny”, będący synonimem wyrażen „interes publiczny” lub „interes wymiaru sprawiedliwości”, jest semantycznie nieostry¹³. „Interes społeczny” jest terminem o treściowo zbliżonym zakresie, co „interes wymiaru sprawiedliwości”. Ten ostatni wyraża się w realizacji zadań określonych w art. 2 § 1 k.p.k., a więc między innymi w tym, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a także zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego. Są to więc cele zbieżne z szeroko rozumianym interesem społecznym.

Ochrony prawa do wizerunku można również poszukiwać na gruncie przepisów karnych. Na podstawie art. 190a § 2 Kodeksu karnego (dalej: k.k.) odpowiedzialności karnej podlega zachowanie polegające na podszywaniu się pod inną osobę, przy wykorzystaniu jej wizerunku, za pomocą którego jest ona publicznie identyfikowana, przez co wyrządzono jej szkodę majątkową lub osobistą. Przepis art. 191a § 1 k.k. przewiduje natomiast odpowiedzialność karłą w związku z utrwalaniem wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, przy użyciu w tym celu przemocy, groźby bezprawnej lub podstęp. Wskazany przepis przewiduje także odpowiedzialność karłą z tytułu rozpowszechniania wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody. W art. 202 § 4b

¹² Por. wyrok TK z 18.07.2011 r., K 25/09 OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 57.

¹³ I. Nowikowski, *Interes społeczny jako powód zmiany trybu ścigania przestępstw z oskarżenia prywatnego*, „Teki Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie” 2010, s. 150-163, <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPraw3/Nowikowski.pdf> [dostęp: 30.04.2025].

k.k. ustawodawca przewiduje odpowiedzialność karną w stosunku do osoby, która produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej. Przepisy Kodeksu karnego przewidują więc ochronę wizerunku osoby, przede wszystkim w obszarze naruszeń wolności seksualnej człowieka, a także naruszeń, które w związku z bezprawnym wykorzystaniem wizerunku prowadzą do powstania szkód osobistych lub majątkowych.

Ustawodawca w prawie polskim nie statuuje natomiast ochrony karnoprawej prawa do wizerunku uczestników postępowań sądowych. W większości systemów prawnych naruszenie prawa do wizerunku podlega także jedynie odpowiedzialności cywilnej¹⁴. Odmienne w Wielkiej Brytanii¹⁵ – traktowane jest jako zakłócenie prawidłowego przebiegu sprawowania wymiaru sprawiedliwości, w szczególności toku procesu.

Zagadnienie ochrony prawa do wizerunku podejrzanego w szerokim zakresie było przedmiotem orzecznictwa unijnego. Przykładowo w sprawie Sciacca przeciwko Włochom¹⁶ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: Trybunał) uznał, że w przedstawionej sprawie doszło do naruszenia art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka¹⁷ (dalej: Konwencji), w związku z naruszeniem prawa do poszanowania życia prywatnego. Ustalono mianowicie, że w toku postępowania przygotowawczego skarżącą oskarżono o znowę przestępczą, oszustwa podatkowe i fałszerstwo. Po konferencji prasowej z udziałem prokuratury i policji skarbowej w dwóch dziennikach opublikowano artykuły na temat okoliczności stanowiących podstawę wszczęcia postępowania, ilustrowane fotografią przedstawiającą wizerunek skarżącej. Udostępnioną prasie fotografię wykonała policja skarbową.

Także w sprawie Toma przeciwko Rumunii¹⁸ Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że doszło do naruszenia art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego). Działanie policji polegało na wezwaniu dziennikarzy i umożliwieniu im sfilmowania skarżącego na posterunku policji, bez jego zgody oraz w celu opublikowania

¹⁴ Por. J. Balcarczyk, *Prawo do wizerunku uczestników postępowania sądowego – uwagi porównawcze, zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy oraz stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, s. 35–48, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/42740/PDF/05_Justyna_Balcarczyk.pdf [dostęp: 25.04.2025].

¹⁵ Contempt of Court Act 1981. c. 49 (U.K.).

¹⁶ Wyrok Trybunału (pierwsza izba) z 11.01.2005 r., Stadt Halle i RPL Recyclingpark Lochau GmbH przeciwko Arbeitsgemeinschaft Thermische Restabfall- und Energieverwertungsanlage TREA Leuna.

¹⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

¹⁸ Wyrok TS z 30.06.2016 r., C-205/15, DIRECTIA GENERALĂ REGIONALĂ A FINANTELOR PUBLICE BRASOV v. Vasile Toma i BIROUL EXECUTORULUI JUDEȚĂTORESC HORATIU-VASILE CRUDULECI, ZOTSiS 2016, nr 6, poz. I-499.

zdjęć w mediach, co stanowiło ingerencję w prawo skarżącego do poszanowania jego życia prywatnego. Trybunał stwierdził, że ingerencja w prawo skarżącego do poszanowania jego życia prywatnego nie zmierzała do jednego z uprawnionych celów przewidzianych w art. 8 ust. 2 Konwencji.

Podjmując próbę konkretyzacji przesłanek ujawnienia wizerunku podejrzanego na gruncie prawa krajowego, można wskazać na najczęściej przywoływane powody tej decyzji. Należą do nich przede wszystkim: potrzeba zapobieżenia dalszej przestępczej działalności podejrzanego, ustalenie przez organy ścigania nowych faktów i pozyskania dowodów, realizacja funkcji wychowawczej postępowania karnego, ostrzeżenie i uspokojenie opinii publicznej, a także ujawnienie osób pokrzywdzonych przestępstwem.

W sposób oczywisty nasuwa się pytanie, czy wskazane wyżej powody są wystarczająco doniosłe i uzasadniają ingerencję w prawo do wizerunku? Czy można powoływać się na wychowawcze aspekty prowadzonego postępowania karnego, nie bacząc na przysługujące każdemu podejrzanemu domniemanie niewinności? Czy wygaszanie emocji społecznych związanych z ujawnieniem wizerunku domniemanego sprawcy nie sprawia, że wskazane domniemanie niewinności staje się jedynie instytucją formalną o fasadowym znaczeniu?

Odpowiedź na powyższe pytania powinna uwzględniać również zakres praw gwarantowanych w art. 54 ust. 1 *in fine* Konstytucji, który stanowi: „każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji”.

Próbę rozwiązania poruszonego problemu, wynikającego z przeciwstawności wskazanych praw i chronionych wartości, podjął Rzecznik Praw Obywatelskich w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym¹⁹. Wyraził mianowicie pogląd, że obowiązujący art. 13 ust. 2 Prawa prasowego w zakresie, w jakim zakazuje bezwarunkowej publikacji danych i wizerunku osób wykonujących działalność publiczną, jest niezgodny z art. 54 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W myśl tego poglądu umożliwienie publikacji danych i wizerunku osoby publicznej, przeciwko której toczy się postępowanie karne, dotyczące wykonywanej przez nią działalności publicznej, powinno wynikać z priorytetu zasady swobody wypowiedzi w stosunku do zasady ochrony prawa do prywatności. Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich stosunek nadrzędności prawa do informacji wynika z potrzeby realizacji podstawowej w demokratycznym państwie zasady prawa do informacji o zjawiskach mających wpływ na funkcjonowanie państwa i społeczeństwa, a także o sprawcach tych naruszeń, dotyczących publicznoprawnych nakazów i zakazów, których przestrzeganie ma podstawowe znaczenie dla rozwoju i trwania

¹⁹ Stanowisko zaprezentowane w sprawie VII.564.22.2015.MO przed Trybunałem Konstytucyjnym, sygn. akt P 119/15.

państwa prawa oraz społeczeństwa obywatelskiego. Zgodnie z tym twierdzeniem przeważające znaczenie w opisywanej sytuacji należy przyznać zasadzie swobody wypowiedzi, która spełniając rolę czynnika kontrolującego prawidłowość funkcjonujących w państwie mechanizmów, zapewnia też funkcjonowanie społeczeństwa, opierając się na wartościach przez nie podzielanych. W konsekwencji prawo podejrzanego gwarantowane w art. 47 Konstytucji, zgodnie z którym „każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym” – według tych twierdzeń – podlegałoby ograniczeniu na podstawie testu proporcjonalności zawartego w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Wskazany przepis ustawy zasadniczej pozwala bowiem na wprowadzenie na mocy ustawy ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw, wtedy gdy są one konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób.

Wobec tak katerygrycznej oceny konkurencji norm wyrażonej przez Rzecznika Praw Obywatelskich rozważyć należy, czy dla realizacji zasady swobody wypowiedzi spełniającej wskazane wyżej cele jest niezbędne i jednocześnie konieczne, by dziennikarze mogli przekazywać społeczeństwu dane i wizerunek osób publicznych, co do których działań organy ścigania postawiły określone zarzuty. W konsekwencji, czy rzeczywiście wobec manifestującej się w oczywisty sposób kolizji dwóch praw: prawa do prywatności oraz prawa do informacji, przyznanie priorytetu dobrom osobistym, w tym prawu do wizerunku, prowadzi do nieuzasadnionego tamowania przepływu informacji.

Dokonując oceny kolizji norm, nie można też tracić z pola widzenia daleko posuniętej liberalizacji ochrony osób publicznych w systemie obowiązującego prawa. Zgodnie z art. 81 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych²⁰, nie wymaga zezwolenia rozpowszechnianie wizerunku osoby powszechnie znanej, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych. Podobną ekscepcję w zakresie ochrony prywatności przewiduje również art. 14 ust. 6 Prawa prasowego, który zabrania bez zgody osoby zainteresowanej publikowania informacji oraz danych dotyczących prywatnej sfery życia, chyba że wiąże się to bezpośrednio z działalnością publiczną danej osoby.

Ewentualne przyznanie prymatu zasadzie swobody wypowiedzi kosztem prawa do prywatności prowadziłoby do uznania art. 13 ust. 2 Prawa prasowego jako niezgodnego z art. 54 ust. 1 Konstytucji, jeśli chodzi o osoby publiczne, przeciwko którym toczy się postępowanie karne.

²⁰ Dz.U. z 2019 r., poz. 1231, t.j. z dnia 3.07.2019.

Za taką oceną mogłyby przemawiać pewne racje. Przede wszystkim informacje przekazane społeczeństwu umożliwiają uświadomienie jego członków o zachowaniu osoby sprawującej funkcje publiczne, a także mającej dostęp do środków publicznych i nimi gospodarującej. Wskazany argument nabiera jeszcze silniejszego znaczenia w tych wypadkach, gdy chodzi o ujawnienie wizerunku osoby pochodzącej z wyborów powszechnych. W piśmiennictwie wskazywano, że dziennikarz ma prawo przedstawiać rozmaite formy zakłócenia prawidłowego funkcjonowania życia społecznego, w tym różnego rodzaju przewinień lub nieprawidłowości, których dopuścili się wysocy urzędnicy państwowi, samorządowi, a społeczeństwo ma prawo do otrzymania pełnej informacji o popełnieniu przestępstwa przez osobę publiczną oraz o toczącym się przeciwko niej postępowaniu²¹. Podnoszono też argument, że ujawnianie wizerunku osób powszechnie znanych wykonujących działalność publiczną, w sytuacji gdy toczy się przeciwko nim postępowanie karne, nie narusza gwarantowanej w art. 47 Konstytucji zasady ochrony prawa do prywatności, ponieważ wiadomo, że osoba prywatna, która wstępuje w sferę o charakterze publicznym, musi liczyć się z osłabieniem ochrony jej prywatności²².

Takie ekstensywne ujęcie prawa do informacji wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, kogo należy traktować jako osobę publiczną: czy każdą osobę funkcjonującą w życiu publicznym, czy też pojęcie to należy zawęzić tylko do tych osób, które podejmują czynności w związku z pełnioną funkcją publiczną, zajmowanym stanowiskiem lub wykonywanym mandatem zaufania publicznego²³. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano, że element dysponowania środkami publicznymi samoistnie i niejako automatycznie przesądza o publiczności funkcji²⁴. Mając na uwadze, że przedmiotem analizy jest zagadnienie dopuszczalności ujawnienia wizerunku w postępowaniu karnym, za najbardziej miarodajną uznać należy definicję autentyczną „osoby pełniącej funkcję publiczną” zawartą w art. 115 § 19 k.k. W rozumieniu tego przepisu jest nią „funkcjonariusz publiczny, członek organu samorządowego, osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba że wykonuje wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążącą Rzeczpospolitą Polską umowę międzynarodową”.

Dla ustalenia dopuszczalnych granic ingerencji w prawo do wizerunku przydatna może okazać się treść Zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2003)13,

²¹ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Oficyna 2010, wydanie elektroniczne, uwagi w części 3. 5. l. 2. Zezwolenie udzielane przez sąd.

²² Por. *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1-18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 645.

²³ J. Sieńczyło-Chlabicz, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę*, Zakamycze 2006, s. 234-235.

²⁴ Wyrok SN z 10.07.2013 r., IV KK 92/13.

skierowanych do państw członkowskich w sprawie zasad informacji przekazywanych przez media odnośnie do postępowań karnych²⁵. Godnym podkreślenia jest to, że zgodnie z art. 8 Zaleceń, dotyczącym ochrony prawa do prywatności w toku trwających postępowań karnych, udzielanie informacji na temat podejrzanych, oskarżonych, skazanych lub innych stron w postępowaniach karnych powinno być zgodne z ich prawem do ochrony prywatności, określonym w artykule 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Wskazany przepis Konwencji stanowi, że każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. Ochrona ta przysługuje nie tylko podejrzany, lecz także ich rodzinom. W Zaleceniach zwrócono uwagę, że podejmując decyzję o ujawnieniu informacji, należy dogłębnie rozważyć ewentualny szkodliwy wpływ, jaki może wyrzucić na powyżej wskazane osoby ujawnienie informacji. W uzasadnieniu do Zaleceń wskazano także, że nie można odmówić osobom ochrony wynikającej z art. 8 wymienionej Konwencji z racji faktu ich udziału w postępowaniu karnym. Podkreślono też, że samo ujawnienie wizerunku oskarżonego bądź skazanego może stanowić bardziej dotkliwą karę niż zasądzona sankcja karna. Dodatkowo może to uniemożliwić reintegrację takiej osoby w społeczeństwie²⁶.

Podkreślenia wymaga, że art. 18 Zaleceń odnoszący się do zasad sprawozdawczości sądowej, dotyczącej już zakończonego postępowania karnego, wskazuje, że ochrona prywatności wywodzona z art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności powinna obejmować także prawo do ochrony tożsamości skazanego w powiązaniu z popełnionym przestępstwem, co ma zapobiegać naruszaniu i uniemożliwianiu reintegracji społecznej osoby, która wykonała wyrok sądowy.

Nawiązując natomiast do poglądów prezentowanych na gruncie prawa polskiego, należy odnieść się do proponowanego przez Rzecznika Praw Obywatelskich²⁷ katalogu okoliczności, które powinny być brane pod uwagę przy rozstrzygnięciu konfliktu swobody wypowiedzi z prawem do prywatności. Zalicza do nich: wartość wypowiedzi dla debaty o sprawach publicznych, stopień znajomości osoby, której wypowiedź dotyczy, oraz – co stanowi przedmiot tej wypowiedzi – wcześniejsze postępowanie tej osoby, sposób uzyskania informacji i jej wiarygodność, a także okoliczności wykonania zdjęć tej osoby, zawartość, forma i następstwa publikacji oraz surowość sankcji wymierzonej sprawcy naruszenia prywatności.

²⁵ Zalecenia zostały przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy 10 lipca 2003 r., na 848 posiedzeniu. Dostępne pod adresem: http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_ref_coe_r2003_13_criminal_proceedings_100703_tcm6-5020 [dostęp: 30.04.2025].

²⁶ Szerzej na ten temat: J. Balcarczyk, *op. cit.*, s. 35–48.

²⁷ Stanowisko zaprezentowane w sprawie VII.564.22.2015.MO, *op. cit.*

Nie negując społecznego wymiaru i znaczenia prawa do informacji, nie sposób nie zauważyć, że proponowane w stanowisku Rzecznika Praw Obywatelskich kryteria oceny podstaw ujawnienia wizerunku podejrzanego nie odnoszą się do wszystkich aspektów decyzji o ujawnieniu wizerunku. Z przedstawionej propozycji nie wynika bowiem, kto: sąd czy dziennikarz ma dokonywać oceny występowania przesłanek publikacji wizerunku podejrzanego. W konsekwencji jako oczywiste nasuwa się pytanie, czy wskazane przesłanki ujawnienia wizerunku mają być badane *ex post*, a więc już po ujawnieniu wizerunku podejrzanego, czy przed podjęciem tej decyzji. Każda z tych możliwości wywołuje istotne zastrzeżenia. Jeśli bowiem ocena ta miałaby być dokonywana przed podjęciem decyzji o publikacji, a więc *ex ante*, oznacza to, że dysponentem tej decyzji ma być dziennikarz, a więc podmiot zainteresowany publikacją; jeżeli natomiast ocena zasadności ujawnienia wizerunku przez dziennikarza miałaby być dokonywana *ex post*, oznacza to, że zasadność publikacji wizerunku miałby oceniać sąd, a więc już po dokonaniu naruszenia prawa do wizerunku. Każde z tych rozwiązań w sposób oczywisty jawi się jako wadliwe.

Na tle zarysowanych poglądów na temat ochrony wizerunku podejrzanego w postępowaniu przygotowawczym, podejmując próbę przedstawienia własnego stanowiska, zasadnym wydaje się podkreślić, że treść omawianych regulacji prawnych jest zdeterminowana nie tyle funkcjonalnie, co aksjologicznie, gdyż w istocie stanowi pochodną sporu o miejsce, w którym należy wytyczyć granicę między opozycyjnymi wartościami: prawem do prywatności a prawem do informacji. Nie można oczywiście pomijać znaczenia ujawnienia wizerunku podejrzanego dla efektów postępowania karnego, chociażby w związku z wydaniem listu gończego w celu ustalenia miejsca pobytu oskarżonego, w stosunku do którego zapadło postanowienie o tymczasowym aresztowaniu (art. 280 § 1 pkt 2 k.p.k.), czy też z uwagi na potrzebę ustalenia osób pokrzywdzonych przestępstwem. Te względy prakseologiczne niewątpliwie przemawiają za potrzebą ujawnienia wizerunku podejrzanego. Oczywistym jest również, że ujawnienie to następuje z uwagi na ważny interes społeczny, realizuje bowiem funkcje państwa, jaką jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości.

Decyzja o ujawnieniu wizerunku podejrzanego stanowi wypadkową krzyżowania się interesów: indywidualnego (podejrzanego, objętego domniemaniem niewinności) i grupowego (społeczeństwa uprawnionego do pozyskiwania informacji). Prywatność ulega niewątpliwie uszczupleniu w każdym wypadku, gdy decyzja o ujawnieniu informacji osobowej zapada niezależnie od woli samego zainteresowanego, pozbawiając go wpływu na kształtowanie swego wizerunku w stosunkach społecznych²⁸.

²⁸ Por. wyrok TK z 12.12.2005 r., sygn. K 32/04, OTK ZU Nr 11/A/2005, poz. 132.

Zgodzić należy się z poglądem zaprezentowanym przez Sąd Najwyższy, zgodnie z którym przewidziane w art. 13 ust. 2 i 3 Prawa prasowego ograniczenie wolności prasy uzasadnione jest poszanowaniem interesów indywidualnych osób uczestniczących w postępowaniu karnym – prawa do ochrony wizerunku, intymności i prywatności. W pojęciu prywatności mieści się bowiem między innymi uprawnienie jednostki do decydowania o zasięgu informacji udostępnianych i komunikowanych innym osobom, zwane autonomią informacyjną²⁹. „Z dobrodziejstwa utajnienia swoich danych osobowych i wizerunku mogą skorzystać również osoby publiczne, osoby pełniące funkcje publiczne czy osoby powszechnie znane”³⁰.

Opowiadając się za potrzebą utrzymania ograniczeń prawa do informacji zawartych w 13 ust. 2 i 3 Prawa prasowego, ze względu na konieczność poszanowania prawa do prywatności mam na uwadze nie tylko względy pragmatyczne, lecz przede wszystkim uwarunkowania społeczno-kulturowe, w tym znaczenie i realny wpływ informacji prasowej na kształtowanie poglądów i postaw społecznych. W obliczu przemożnego wpływu mediów na kształtowanie opinii publicznej brak wskazanych ograniczeń czyniłby fundamentalną zasadę procesu karnego – domniemania niewinności (art. 5 § 2 k.k.) – instytucją pozorną o zasięgu działania ograniczonym do wąskiego kręgu adresatów, czyli sądów i profesjonalnych uczestników postępowania karnego. Nie wymaga szerszej argumentacji twierdzenie, że nie taki zakres oddziaływania domniemania niewinności realizuje jej rzeczywistą funkcję, wykraczającą daleko poza ramy procesu karnego. Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 11 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka³¹ każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki jego wina nie zostanie mu udowodniona zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym miał wszystkie gwarancje konieczne dla swojej obrony. Podobnie art. 14 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych³² stanowi, że każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną aż do udowodnienia jej winy zgodnie z ustawą. Również art. 6 ust. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka potwierdza, że każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą. Powyższa zasada wysłowiona została również w art. 42 ust. 3 Konstytucji, który stanowi, że każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

²⁹ Tak SN w wyroku z 5.04.2002 r., sygn. II CKN 1095/99, OSNC Nr 3/2003, poz. 42.

³⁰ Wyrok SN z 18.03.2008 r., IV CSK 474/2007, OSNC 2009, nr 6, poz. 87.

³¹ Zbiór praw człowieka i zasad ich stosowania uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A w dniu 10 grudnia 1948 roku w Paryżu, United Nations, A/RES/3/217.

³² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U.1977.38.167 z dnia 1977.12.29.

Powszechna z uwagi na zakres oddziaływania prasy stygmatyzacja podejrzanego, wynikająca z ujawnienia jego wizerunku, narusza wskazane zasady, wywołując skutki wykraczające poza czas trwania postępowania karnego, rzutując również na dalsze życie podejrzanego, nawet po odbyciu przez niego orzeczonej kary.

Nie można również pomijać jakże doniosłej okoliczności, że ujawnienie wizerunku podejrzanego już w trakcie postępowania w istocie realizuje funkcje właściwe dla środka karnego przewidzianego w art. 39 k.k. – podania wyroku do publicznej wiadomości. Nie wymaga też szerszej argumentacji, że ujawnienie wizerunku podejrzanego może być o wiele bardziej dolegliwe niż wykonanie wskazanego środka karnego, które ogranicza się do podania imienia i nazwiska skazanego oraz okoliczności czynu wraz z jego kwalifikacją prawną.

Poczynione odniesienia w niezwykle wyrazisty sposób ujawniają dysonans wynikający z ujawnienia wizerunku w trakcie prowadzonego postępowania w zestawieniu ze środkiem karnym orzekanym już po fakcie przesądzenia o sprawstwie i winie sprawcy czynu.

Dokonując oceny relacji, w jakich pozostają poszczególne prawa odnoszące się do chronionych konstytucyjnie dóbr i wartości, należy pamiętać, że zakres tej ochrony podlega stałej ewolucji, ponieważ jest ona ściśle związana z panującym w społeczeństwie systemem wartości. Często są one wewnętrznie skonfliktowane, zrelatywizowane. Można z dużą dozą prawdopodobieństwa prognozować, że wybór priorytetu między ochroną wizerunku a prawem do informacji dokonywany aktualnie nie będzie tożsamy z tym, jaki zostanie dokonany w perspektywie kolejnych 10-20 lat. Obowiązujący w tym względzie system prawny pełni bowiem jedynie rolę służebną, odzwierciedlając przeważające w społeczeństwie racje o jednoznacznie aksjologicznej wymowie.

De lege lata pozostaje jedynie wyrazić oczekiwanie, aby rozstrzyganie o losach ludzi, o ich elementarnych prawach, w tym o uprawnieniach zupełnie szczególnych, do których należy prawo do ochrony wizerunku, było atrybutem tych, którzy potrafią z niego korzystać w sposób rozważny i powściągliwy, ważąc w sposób właściwy racje społeczne i bacząc, by nie doznały uszczerbku dobra jednostki.

Literatura

- Balcarczyk J., *Prawo do wizerunku uczestników postępowania sądowego – uwagi porównawcze, zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy oraz stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/42740/PDF/05_Justyna_Balcarczyk.pdf.
- Barta J., Markiewicz R., *Wokół praw do wizerunku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2002, z. 80.
- Grzeszak T., *Reklama a ochrona dóbr osobistych (naruszenie praw osobistych wykorzystanych w reklamie żyjących osób fizycznych)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2000, z. 2.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.

- Koper R., *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Oficyna 2010.
- Nowikowski I., *Interes społeczny jako powód zmiany trybu ścigania przestępstw z oskarżenia prywatnego*, „Teki Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie” 2010, <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPraw3/Nowikowski.pdf>.
- Sieńczyło-Chłabicz J., *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę*, Zakamycze 2006, s. 234-235.
- Sieńczyło-Chłabicz J., Banasiuk J., *Cywilnoprawna ochrona wizerunku osób powszechnie znanych w dobie komercjalizacji dóbr osobistych*, Warszawa 2014.

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 5.04.2002 r., sygn. II CKN 1095/99, OSNC Nr 3/2003, poz. 42.
- Wyrok SN z 20.05.2004 r., sygn. II CK 330/03.
- Wyrok SN z 18.03.2008 r., sygn. IV CSK 474/07, OSNC Nr 6/2009, poz. 87.
- Wyrok SN z 15.10.2009 r., sygn. I CSK 72/09.
- Wyrok SN z 10.07.2013, sygn. IV KK 92/13.
- Wyrok SA w Warszawie z 12.02.1998 r., sygn. I ACa 1044/97.
- Wyrok SA w Warszawie z 29.09.2006 r., sygn. I ACa 385/2006.
- Wyrok TK z 12.12.2005 r., sygn. K 32/04, OTK ZU Nr 11/A/2005, poz. 132.
- Wyrok TK z 18.07.2011 r., K 25/09 OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 57.
- Wyrok TS (pierwsza izba) z 11.01.2005 r., Stadt Halle i RPL Recyclingpark Lochau GmbH przeciwko Arbeitsgemeinschaft Thermische Restabfall- und Energieverwertungsanlage TREA Leuna, sprawa C-26/03.
- Wyrok TS z 30.06.2016 r., C-205/15, DIRECTIA GENERALĂ REGIONALĂ A FINANTELOR PUBLICE BRASOV v. Vasile Toma I BIROUL EXECUTORULUI JUDECĂTORESC HORATIU-VASILE CRUDULECI, ZOTSiS 2016, nr 6, poz. I-499.